

OOGGETUIGENFOTOGRAFIE

Omdat iedere foto onsmakelijk is verbonden met een exacte plek en een bepaald moment, is het toeval altijd een waardevolle bondgenoot van het medium geweest. In mei 1842 legde een grote brand grote delen van Hamburg plat. *The Illustrated London News*, net bezig met zijn eerste editie, werkte nog niet met foto's, maar met houtgravures. Om deze tragedie af te beelden, rept de gravuresjager zich naar het British Museum, kopieerde daar een oude prent van Hamburg en voegde er zelf de woeste vlammen aan toe. De redactie wist kennelijk niet dat zich vlak bij de plek van het inferno een daguerreotypiestudio bevond die in 1841 was geopend door Hermann Blouw (ca. 1803–1850). Als jood mocht Blouw niet in Hamburg zelf – toen nog lid van de Duitse Bond – werken en had hij zich gevestigd in Altona, een ideaal uitkijkpunt van waaruit hij meer dan veertig daguerreotypieën van de ruïnes van Hamburg na de Grote Brand maakte, al zijn er daarvan slechts drie van bewaard gebleven.

De firma Southworth & Hawes documenteerde een van de eerste operaties onder verdoving in het Massachusetts General Hospital (boven). Een chirurg had een tandarts verzocht een patiënt ether toe te dienen voor de verwijdering van een tumor. Southworth & Hawes waren niet zelf bij deze baanbrekende operatie aanwezig (Josiah Hawes kon naar verluidt niet tegen bloed) en daarom werd deze kort daarna nog eens nagespeeld, het eerste voorbeeld van 'fotobedrog' van de vele die nog zouden volgen (het bekendste is *Het Huisen van de vlag op Mt. Suribachi, Iwo Jima* (1945) door Joe Rosenthal (1911–2005).

BELANGRIJKE GEBEURTENISSEN

1842	1842	1842	1846	1848	1848	1849	1853	1853	1853	1854	1854–1855
Hermann Blouw maakt een daguerreotypie van de Grote Brand van Hamburg.	Daguerreïes Novels, met illustraties naar daguerreotypieën van bekende oorden, een teken van waardering voor de actualiteit van daguerreotypieën.	<i>The Illustrated London News</i> verschijnt voor het eerst, verdisse gevolgd door soortgelijke weekbladen in Frankrijk en Du-Island, daguerreotypieën.	De VS verklaren Mexico de oorlog. Van dit conflict zijn ongeveer vijftig anonieme daguerreotypieën overgebleven.	In juni maakt Eugène Thibault (ca. 1840–1870) daguerreotypieën van de rue Saint-Maur-Popincourt voor en na een reoftere nacht.	Door de census overal in Europa neemt de vraag naar nieuwshoutsneden en daardoor ook naar fotografische documentatie toe.	Daguerreotypieën geven een beeld van de goudloors in Californië.	Kaiser Nicolaas I ziet toe op de constructie van een hangbrug in Kiev aan de hand van daguerreïes gemaakte daguerreotypieën.	Fluel D. Babitt (1812–1874) filmt op een reoftere die zich achtien uur lang aan een boomstam vasthangt tijdens te worden meergelust.	Op 5 juli maakt George Barnard (1819–1901) een daguerreotypie van brandende gamsvols in Oswego in staal New York.	Koningin Victoria wordt met haar gevolg gefotografeerd bij de opening van het nieuwe Crystal Palace in het Londense Sydenham.	Fotografen als Carol Southman (1819–1882), Roger Fenton en Léon Méhain (1818–1900) fotograferen de oorlog in de Krim.

In 1848 was heel Europa in de ban van politieke en sociale onrust en werd. Op 25 juni zette generaal Lamoricière een vernietigende aanval in op remschoppers in Parijs, waarbij duizenden doden vielen. Een amateur, vermoedelijk een Parijzenaar die zich op een betrekkelijk veilig uitkijkpunt bevond, fotografeerde de in de rue Saint-Maur-Popincourt opgeworpen barricades voor en na de aanval. De daarvan gemaakte houtgravures werden afgedrukt in de krant *Illustration*, waarbij Thibault als maker werd vermeld. Een andere opmerkelijke daguerreotypie, *Grote charitistendemonstratie op Kennington Common* (onder), werd eerder dat jaar, op 10 april 1848, gemaakt door de aldaar aanwezige William Edward Kilburn (1818–1891), een beroepsfotograaf uit Londen. De menigte had zich daar verzameld om een petitie van de eerste arbeidersbeweging aan te bieden, maar de regering zette een politiemacht van 100.000 speciale agenten in om het geveerde geweld te bedwingen. In de officiële lezing werd gedaan alsof er niets was gebeurd of dat het slechts een handjevol betogers betrof. De zilveren plaat van Kilburn laat zien dat het protest massaal was en ordelijk verliep. Een schril contrast daarmee vormt *Daï van de schaduwen des doods* (1855; zie blz. 52) van Roger Fenton (1819–1869), een foto die werd gemaakt tijdens de Krimoorlog en in al zijn woeste verlatenheid een sterkere indruk achterlaat dan welke actiefoto ook. **LIS**

- 1 Gebruik van ether als verdoving (1847) Albert S. Southworth en Josiah I. Hawes • daguerreotypie 14,5 x 20 cm I. Paul Getty Museum, Los Angeles, VS
- 2 Grote charitistendemonstratie op Kennington Common (1848) William Edward Kilburn • daguerreotypie 10,5 x 18,5 cm Royal Collection, Windsor Castle, Engeland

FOTOGRAFIE EN WETENSCHAP

Van het midden tot het einde van de 19e eeuw begonnen steeds meer wetenschappers gebruik te maken van fotografie om natuurwettigheden en -gebeurtenissen te documenteren of mensen en dieren te observeren. *Nature*, een geïllustreerd wetenschappelijk weekblad dat voor het eerst in 1859 verscheen, bevatte artikelen van wetenschappers als de natuurkundige John Tyndall, een verklaard aanhanger van Darwins evolutietheorie. In de jaren 1890 verschenen in *Nature* ook foto's.

In het begin van de 19e eeuw werd ook antropologie nog als een natuurwetenschap beschouwd. Antropologen verlieten zich vaak op foto's die niet specifiek voor 'wetenschappelijk' onderzoek waren gemaakt en afkomstig waren van commerciële fotografen en studio-, en reisfotografen. Ze gebruikte de antropoloog William Elliot Marshall foto's van Samuel Bourne (1834–1912) en Charles Shepherd (actief 1858–1878) in zijn studie uit 1873 over het Jodavolk in Zuid-India. Dergelijke foto's moesten het bestaan van 'primitieve' volken aantonen en vormden de basis voor rassentyperologieën.

Vanaf het einde van de jaren 1860 werden er allerlei systemen bedacht om het verzamelen van fotografische bewijsmateriaal te standaardiseren. De bioloog Thomas Henry Huxley stelde het Colonial Office voor een fotografisch dossier aan te leggen van de verschillende rassen in het Britse Rijk met behulp van een meetsysteem waarbij mensen naakt en naast een schaal staande in verschillende houdingen werden gefotografeerd, met de camera op een vaste afstand van het onderwerp. In het plan dat John H. Lamprey in 1869 aan de Ethnological Society of London voorlegde, werd een raster gebruikt van draden die aan een groot frame achter het onderwerp werden vastgemaakt. Volgens Lamprey konden met deze achtergrond gemakkelijker lichaamskenmerken worden gemeten en verschillen in lichaamsbouw worden geregistreerd. Zijn systeem vond in de tweede helft van de 19e eeuw alom toepassing bij antropologen en wetenschappers.

In de tweede helft van de 19e eeuw werd fotografie ook steeds vaker toegepast voor de studie van het menselijk lichaam voor medische doeleinden. Gaspard Félix Tournachon (1820–1910) – de 19e-eeuwse fotograaf die bekendstond als 'Nadar' – studeerde eind jaren 1830 ook korte tijd medicijnen en de negen foto's die hij maakte van een 'hermafrodit' zijn waarschijnlijk de oudste fotografische beelden van een interseksuele persoon. De Britse arts Hugh Welch Diamond (1809–1886) fotografeerde eind jaren 1850 enkele van zijn vrouwelijke psychiatrische patiënten in het Surrey County Asylum (zie blz. 60). Guillaume Benjamin Amand Duchenne (1806–1875, ook bekend als Duchenne de Boulogne), als arts verbonden aan het La Salpêtrièreziekenhuis in Parijs, fotografeerde halverwege de jaren 1850 patiënten op aanwijzing van Nadars broer, Adrien Tournachon (1825–1903). Duchenne, grondlegger van de elektrotherapie, prikkelde de gelaatspijnen van epilepsielijders, krankzinnigen en mensen met neurologische problemen met elektrische stroom. Zijn foto's werden bedoeld als typologie van menselijke emoties, zoals *Angst* (rechts), en werden gebruikt als illustraties bij Duchennes verhandeling *Mechanisme van de menselijke fysionomie* (1863). Ook Charles Darwin gebruikte er enkele in *Het uitdrukken van emoties bij mensen en dieren, met fotografische en andere illustraties* (1872). De eveneens in La Salpêtrière werkzame arts en neuroloog Jean Martin Charcot (1825–1893) wilde aantonen dat iemands gezichtsuitdrukking een indicatie van zijn of haar geestestoestand was. Zijn foto's van vrouwelijke patiënten die aan hysterie leden werden later gebruikt door Sigmund Freud. Foto's werden zo gebruikt om symptomen van verschillen, ingedeeld naar ras of fysieke en geestelijke vermogens, ziekte en andere afwijkingen, zichtbaar te maken.

De Britse wetenschapper, Francis Galton (1822–1911), grondlegger van de psychometrie en de eugenetica combineerde verscheidene portretfoto's tot één afdruk (links) en maakte zo samengestelde portretten van race en sociale typen ter ondersteuning van zijn theorie van een natuurlijke maatschappelijke orde op basis van erfelijke eigenschappen.

Foto's van het menselijk lichaam begonnen in deze periode ook

- 1 *Illustraties van samengestelde portretten, het joodse type* (1865)
Francis Galton • compositiefoto op kaart
22 x 29 cm
Eugenes Archive, University College
Londen, Engeland
- 2 *Angst* (1862)
Guillaume-Benjamin-Amand Duchenne
Albuminendruk van glasnegatief met
nat collodium
12 x 5,5 cm
Museum of Modern Art, New York, VS

BELANGRIJKE GEBEURTENISSEN

1839	1865	1869	1872	1873	1874
Charles Darwin publiceert <i>De oorsprong der soorten</i> , een theorie van de evolutionaire biologie van de natuurlijke selectie van soorten en rassen.	De Amerikaanse astronoom Lewis Morris Rutherfurd maakt een gedetailleerde fotografische studie van het maanoppervlak.	Eerste verschijning van <i>Nature</i> , een geïllustreerd wetenschappelijk weekblad onder redactie van de Britse wetenschapper Noorman Lockyer.	Darwins <i>Het uitdrukken van emoties bij mensen en dieren</i> verschijnt met foto's van Duchenne de Boulogne en O.G. Rejlander (1819–1875).	De internationale pers meldt dat Edouard Muybridge in 1872 het reuspad Occident heeft gefotografeerd bij een snelheid van 38 voet per seconde.	De passage van Venus wordt gefotografeerd door internationale teams van astronomen.

1877	1882	1882	1887	1895	1895
Francis Galton begint te experimenteren met samengestelde portretten om zo erfelijke en raciale eigenschappen in beeld te brengen.	De Franse politie neemt de methode 'Berlinozage' in gebruik en heeft rond 1883 reeds 49 mannen als misdadigers geïdentificeerd.	Elienne Jules Mancy perfectieert een 'thoornfotografisch pistool', een apparaat dat twaalf opnamen per seconde kan maken.	De Parijse sterrenwacht wordt het initiatief tot de internationale Carte du Ciel, een project voor het langfotografische weg in kaart brengen van de sterrenhemel.	Wilhelm Röntgen fotografeert de hand van zijn vrouw Bertha en maakt daarmee de eerste röntgenfoto van een menselijke botten te zien zijn.	De gebroeders Auguste en Louis Lumière vertonen in Parijs hun eerste geprojecteerde beelden voor een betoedend publiek.

DE PERS EN DE PAPAARZZI

- 1 *Perisfotograaf in boom* (1962)
Anorizem • zilverdruk
- 2 *Jack Ruby schiet Lee Harvey Oswald neer* (1963)
Robert Jackson • zilverdruk
17 x 19,5 cm
Metropolitan Museum of Art,
New York, VS

De jaren na 1945 waren een gouden tijdperk voor de fotojournalistiek. Door het toenemend gebruik van foto's in kranten en het succes van prestigieuze, geïllustreerde magazines als *Life*, *Look*, *Paris-Match* en *Picture Post*, ontstond er een onverzagbare vraag naar foto's van dramatische nieuwsfeiten. Fotografen als Robert Capa (1913–1954), Alfred Eisenstaedt (1898–1995) en Don McCullin (1935) werden bekend door hun werk, maar het genre leende zich niet voor een persoonlijke stijl. In een artikel over fotojournalistiek schreef critica Susan Sontag dat het "moeilijk is het verschil te zien tussen het werk van de ene topfotograaf en dat van anderen". Veel foto's die achteraf gezien beeldoepelend zijn voor het tijdperk, werden gemaakt door onbekende fotografen bij een krant of persagentschap die gewoon hun werk deden.

De publieke honger naar levensechte foto's leidde tot een ongebreidelde jacht naar 'spontane kiekjes' van beroemde mensen, een genre dat in de jaren 50 en 60 voor het eerst prominent opdook in de fotojournalistiek. De freelancers die beroemdheden opspooden en achtervolgden werden *paparazzi* genoemd, naar

Paparazzo, de op een Vespa rijdende fotograaf in Federico Fellini's film *La dolce vita* (1960). De film was deels geïnspireerd op een berucht incident met Tazio Secchiarioli (1925–1998), een van de originele paparazzi. Secchiarioli drong in 1958 ongemerkt door tot een besloten feestje in het restaurant Ruginantino in Rome, waar de Zweedse actrice Anita Ekberg blootsvoets danste en de Libanese dansers Aïché Nana stripste. Zijn foto van Nana die een erotische dans opvoert, aangemoedigd door Romeinse aristocraten, leidde na publicatie in een Italiaans roddelblad tot verontwaardiging, maar ging vervolgens de hele wereld over en haalde de pagina's van *Life*.

Het fotojournalistieke repertoire omvatte dan weliswaar foto's van glamour en roem, maar ook van oorlog, armoede, sociale conflicten en natuurrampen. De fotograaf moest beschikken over fysieke moed, stalen zenuwen, snelle reflexen en een scherp oog om met de beste foto's uit oorlogsgebieden en andere strijdtoneelen terug te komen. Bovendien hadden ze geluk nodig. Veel iconische foto's van historische momenten zijn gemaakt door fotografen die onverwacht een dramatische gebeurtenis voor hun camera zagen afspeelen. Zo werkte Robert Jackson (1934) ten tijde van de moord op president Kennedy in 1963 als staffotograaf voor de *Times Herald* in Dallas, Texas. Op 24 november stond Jackson te wachten voor de stadsgevangenis om de moordverdachte, Lee Harvey Oswald, te fotograferen, toen Oswald werd neergeschoten door Jack Ruby. Instinctief likkend vreesde Jackson alles te hebben gemist, maar toen het negatief werd ontwikkeld, bleek dat hij het precieze moment van het schot had vastgelegd (onder) op een nieuwfoto die inmiddels wereldberoemd is.

BELANGRIJKE GEBEURTENISSEN

1947	1951	1955	1956	1962	1964
Oprichting van het internationale fotoagentschap Magnum Photos (Ma, 39f).	Het magazine <i>African Drum</i> (later <i>Drum</i>) verschijnt in Zuid-Afrika en maakt naam met reportages over het leven onder het apartheidregime.	Tazio Secchiarioli en Sergio Spavelli (1931) staan samen aan de wieg van <i>Agencia Roma Press Photo</i> .	Alberto Diaz Gutiérrez is medeoprichter van een studio in Havana, vernoemd naar filmregisseurs Abdour et Zidou Kanda, en noemt zichzelf 'Yoda'.	Marcello Geymetti (1933–1998) fotografeert met een lange toelens Richard Burton en Elizabeth Taylor samen op een jacht voor de kust van Anafi, Italië.	De Zuid-Afrikaanse fotograaf Peter Magubane fotografeert Nelson Mandela tijdens het Rivoniaproces.

1964	1964	1968	1972	1973	1973
Robert Jackson wint de Pulitzerprijs voor fotografie voor zijn foto van de moord op Lee Harvey Oswald door Jack Ruby.	Don McCullin wint de World Press Photo 1964 voor zijn foto van een dagboek en gebruikt Turkse vrouw tijdens het conflict op Cyprus.	Giangiuseppe Feltrinelli publiceert Che Guevara's Boliviaans dagboek en gebruikt Kintz's Caenilwe Hreusio (1965, blz. 38f) voor de omslag.	De Amerikaanse president Nixon zegt te twiïfelen aan de echtheid van Nick Uts foto van Vietnamese kinderen die vluchten na een bommenardement met napalm.	Ut wint de Pulitzerprijs voor fotografie voor zijn foto van Vietnamese kinderen die vluchten na een bommenardement met napalm.	Het Amerikaanse leger trekt zich terug uit de Vietnamoorlog; de oorlog duart nog twee jaar voort.